

SHAXS SHAKLLANISHIDA IJTIMOY MUHITNING ROLI

Norsoatova J.J, Umirqulova F.A

Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti, Termez sh. Farovon massivi 43-B uy e-mail:
jasminanarsatova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaxs shakllanish jarayonida ijtimoiy muhitning o'rnini va ahamiyati yoritilgan. Unda oila, ta'lim muassasalari, tengdoshlar guruhi, ommaviy axborot vositalari hamda jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning shaxsning dunyoqarashi, xulq-atvori va qadriyatlar tizimiga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, biologik va ijtimoiy omillarning o'zaro bog'liqligi, ijtimoiylashuv jarayonining bosqichlari hamda shaxs kamolotida muhitning hal qiluvchi roli ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Maqola psixologiya va pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar hamda ushbu soha mutaxassislari uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar. shaxs, shaxs shakllanishi, ijtimoiy muhit, ijtimoiylashuv, jamiyat, oila muhiti, ta'lim-tarbiya, ta'lim muassasalari, tengdoshlar guruhi, madaniyat, qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlar, shaxs faolligi, axloqiy me'yorlar, dunyoqarash, ijtimoiy rollar.

THE ROLE OF THE SOCIAL ENVIRONMENT IN PERSONALITY FORMATION

Norsoatova J.J, Umirqulova F.A

Termiz University of Economics and Service, Termez city Farovon massiv, 43B e-mail: jasminanarsatova@gmail.com

Abstract. This article examines the role and significance of the social environment in the process of personality formation. It analyzes the influence of family, educational institutions, peer groups, mass media, and social relationships on an individual's worldview, behavior, and value system. The interrelation between biological and social factors, the stages of socialization, and the decisive role of the social environment in personal development are also discussed. The article is intended for students and specialists in the fields of psychology and pedagogy.

Key words. Personality, Personality formation, Social environment, Socialization, Society, Family environment, Education and upbringing, Peer group Culture Values Social relations, Personal activity, Moral norms, Worldview.

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ

Норсоатова Ж.Ж, Умиркулова Ф.А

Термезкий университет экономики и сервиса, город Термез улица Фаровон
массив 43Б e-mail: jasminanarsatova@gmail.com

Аннотация. В данной статье раскрывается роль и значение социальной среды в процессе формирования личности. Анализируется влияние семьи, образовательных учреждений, группы сверстников, средств массовой информации и общественных отношений на мировоззрение, поведение и систему ценностей личности. Статья предназначена для студентов и специалистов в области психологии и педагогики.

Ключевые слова. Личность, Формирование личности, Социальная среда, Социализация, Общество, Семейная среда, Образование и воспитание, Образовательные учреждения, Группа сверстников, Культура, Ценности, Социальные отношения, Личностная активность, Нравственные нормы Мировоззрение.

KIRISH

Shaxs tushunchasi bu keng qamrovli tushuncha hisoblanadi. Har bir inson tug`ilibdiki bu shaxsdir. Lekin uning o`z rivojlanishi katta ahamiyatga ega. Yosh bola bir yoki ikki yosh paytidan unga tarbiya berish boshlanadi. Yetti yoki sakkiz yosh paytidan esa uning yoniga ta`lim ham qo`shiladi. Har ikkalasi yillar davomida teng ravishda berib boriladi. Bilmagan narsalari tushuntirilib, qiziqishlariga asoslanib unga kasb yoki hunarga yo`naltirish beriladi. Shu paytdan boshlab bola o`z kelajagiga birinchi qadamni tashlaydi. Endi u omma ichida o`zini qanday tutishlar va qanday rivojlanishlar haqida fikr yurita boshlaydi. Agar bolani yosh paytidan odamlar ichida ko`proq olib yurilsa u tez ijtimoiy aloqaga kirishishi oson boladi va u kata shaxs bo`lib yetishadi.

Inson jamiyatda yashaydi va rivojlanadi. Shaxsning shakllanishi va rivojlanishi jarayonida ijtimoiy muhit hal qiluvchi rol o`ynaydi. Ijtimoiy muhit deganda biz insonni

o'rab turgan ijtimoiy sharoitlar, munosabatlar, qadriyatlar va madaniy an'analar majmuasini tushunamiz. Bu muhit har bir shaxsning qarashlarini, xatti-harakatlarini, qobiliyatlarini va hayotiy maqsadlarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Zamonaviy psixologiya va sotsiologiya fanlari shuni isbotladiki, inson yolg'iz o'zi rivojlanmaydi. Uning shaxsiy sifatlari, intellektual qobiliyatlari, ruhiy holati va ijtimoiy ko'nikmalari atrofdagi muhit bilan doimiy o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi. Shuning uchun ijtimoiy muhitning shaxs rivojlanishiga ta'sirini o'rganish pedagogika, psixologiya va ijtimoiy fanlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologiya va pedagogika fanlarida shaxs — bu ijtimoiy munosabatlar tizimida shakllangan, ongli faoliyat yurituvchi, ma'lum ijtimoiy tajribaga ega bo'lgan insondir. Shaxs tug'ma holda tayyor bo'lib qolmaydi, balki ijtimoiylashuv jarayoni davomida rivojlanadi.

Shaxs shakllanishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi: biologik (irsiyat), ijtimoiy muhit, ta'lim-tarbiya, shaxsning o'z faolligi. Bu omillar orasida ijtimoiy muhit yetakchi o'rin egallaydi, chunki inson jamiyatdan tashqarida shaxs bo'lib shakllana olmaydi.

Ijtimoiy muhit -bu shaxsni o'rab turgan va unga doimiy ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy sharoitlar, munosabatlar va institutlar majmuasidir. U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat: oila, ta'lim muassasalari, tengdoshlar jamoasi, mehnat jamoasi ommaviy axborot vositalari va madaniyat, urf-odat va an'analar. Har bir ijtimoiy muhit turi shaxsning muayyan jihatlariga ta'sir ko'rsatadi. Shaxs shakllanishining asosiy mexanizmi -ijtimoiylashuvdir. Ijtimoiylashuv jarayonida inson jamiyat tajribasini o'zlashtiradi, ijtimoiy me'yor va qadriyatlarni qabul qiladi. Psixolog G.M. Andreeva ijtimoiylashuvni uch bosqichga ajratadi: 1. Boshlang'ich ijtimoiylashuv (oilaviy), 2. Ikkinchi darajali ijtimoiylashuv (ta'lim va tengdoshlar) 3. Kattalar ijtimoiylashuvi (mehnat faoliyati). Har bir bosqich shaxs rivojida muhim ahamiyat kasb etadi.

Oila -shaxs shakllanishining eng birlamchi va muhim ijtimoiy muhiti hisoblanadi. Bola hayotining dastlabki yillarida oila orqalinitq va muloqot ko'nikmalari, axloqiy me'yorlar, ijtimoiy xulq-atvor shakllanadi.

Oiladagi mehr-muhit, ota-onaning tarbiyaviy uslubi, oilaviy munosabatlar bolada o'ziga ishonch, mas'uliyat va ijtimoiy moslashuv darajasini belgilaydi. Aksincha, nosog'lom oilaviy muhit shaxs rivojida salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalari shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida shaxs:

- bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi,
- jamoada ishlashni o'rganadi,
- ijtimoiy rollarni egallaydi,
- mas'uliyat va intizomni shakllantiradi.

O'qituvchilarning shaxsiy namunasi, ta'lim muhitining sog'lomligi shaxs kamolotiga bevosita ta'sir qiladi.

Tengdoshlar jamoasi, ayniqsa o'smirlik va yoshlik davrida shaxs shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Bu muhitda:

- mustaqil fikrlash,
- o'z o'rnini topish,
- ijtimoiy moslashuv rivojlanadi.

Tengdoshlar ta'siri ijobiy ham, salbiy ham bo'lishi mumkin. Shuning uchun shaxsning ongli tanlovi va tanqidiy fikrlashi muhim hisoblanadi.

Ijtimoiy muhitning salbiy ta'sirlari va ularning oqibatlari. Ijtimoiy izolyatsiya. Agar shaxs ijtimoiy muhitdan ajralib qolsa, bu uning rivojlanishiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Ijtimoiy izolyatsiya quyidagi oqibatlarga olib kelishi mumkin: Kommunikativ ko'nikmalarning rivojlanmasligi, hissiy intellektning past darajasi, depressiya va tashvish holatlari, ijtimoiy fobiyalar va qo'rquvlar, jamiyatga moslashish qiyinchiliklari Salbiy ta'sirlar. Noto'g'ri ijtimoiy muhit ham shaxsga zarar yetkazishi mumkin: yomon odatlarning shakllanishi, g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarning rivojlanishi, noto'g'ri qadriyatlar tizimining singishi, agressivlik va zoravonlik tendentsiyalarining kuchayishi, ta'lim va rivojlanishga nisbatan befarqlikning paydo bo'lishi kuzatiladi. Stress va adaptatsiya muammolari. Ijtimoiy muhitdagi keskin o'zgarishlar yoki ziddiyatlar shaxsda stress holatini keltirib chiqarishi mumkin: yangi muhitga moslashish qiyinchiliklari, ijtimoiy normalar va talablar o'rtasidagi ziddiyatlar, kutilmagan ijtimoiy o'zgarishlar, madaniy farqlar va to'qnashuvlar.

Ijtimoiy muhitni boyitish. Keng ijtimoiy muhitni yaxshilash uchun: madaniy va sport tadbirlarini tashkil etish, yoshlar uchun ijtimoiy markazlar

yaratish, ijtimoiy xizmat va volontyorlik faoliyatini rag'batlantirish, turli avlodlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlash, ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlash. Raqamli asrda ijtimoiy muhitning o'zgarishi. Yangi imkoniyatlar bu zamonaviy texnologiyalar shaxs rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda: masofaviy ta'lim va onlayn kurslar, virtual reallik va simulyatsiya texnologiyalari, global hamjamiyat bilan aloqa o'rnatish, ijodiy faoliyat uchun raqamli vositalar, ma'lumot va bilimga cheksiz kirish

Yangi muammolar. Shu bilan birga, raqamli muhit yangi muammolarni ham keltirib chiqarmoqda: raqamli qaramlik (internet addiction), virtual va real hayot o'rtasidagi muvozanatni yo'qotish, kiberbullying va onlayn zo'ravonlik, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi muammolari, ma'lumotlar oqimi va filtrlash qiyinchiliklari kiradi.

Muvozanatli yondashuv. Raqamli muhitdan to'g'ri foydalanish uchun: onlayn va oflayn faoliyat o'rtasidagi muvozanatni saqlash, raqamli savodxonlikni rivojlantirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini kuchaytirish, xavfsiz internet foydalanish qoidalarini o'rganish, real ijtimoiy muloqotni saqlab qolish. Madaniy va milliy xususiyatlarning ta'siri. Milliy qadriyatlar. O'zbek jamiyatida an'anaviy qadriyatlar shaxs rivojlanishida muhim rol o'ynaydi: Kattalarni hurmat qilish an'anasi, oila va qarindosh-urug'chilik aloqalarining kuchi, Mehmondo'stlik va saxiylik xislatlarini tarbiyalash, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarning ustuvorligi, ta'lim va bilimga bo'lgan hurmat kiradi.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, shaxs shakllanishi murakkab va uzluksiz jarayon bo'lib, unda ijtimoiy muhit yetakchi rol o'ynaydi. Inson shaxs sifatida tug'ilmaydi, balki jamiyatda yashash, muloqot qilish, faoliyat yuritish jarayonida shakllanadi. Ijtimoiy muhit shaxsning axloqiy qarashlari, intellektual salohiyati, ijtimoiy faolligi va hayotiy pozitsiyasini belgilab beradi. Oila shaxs shakllanishining boshlang'ich va eng muhim muhitidir. Ta'lim muassasalari esa shaxsning bilimli, ijtimoiy faol va ongli bo'lib yetishishida katta ahamiyatga ega. Tengdoshlar guruhi, madaniyat va ommaviy axborot vositalari shaxsning dunyoqarashini kengaytiradi va ijtimoiy tajribasini boyitadi. Shu bilan birga, shaxs ijtimoiy muhitning faqat passiv mahsuli emas, balki uning faol ishtirokchisidir. Shaxs muhitni anglaydi, baholaydi va zarur hollarda uni o'zgartirishga intiladi. Demak, sog'lom ijtimoiy muhit va ongli shaxs o'zaro bog'liq holda jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. Psixologiya rivojlanish nazariyasi. — Moskva: Pedagogika, 1984.
2. Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. — Moskva: Politizdat, 1977.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. — Toshkent, 1992.
4. Andreeva G.M. Ijtimoiy psixologiya. — Moskva: Aspekt Press, 2001.
5. Makarenko A.S. Tarbiya metodikasi. — Moskva, 1988.
6. Erikson E. Shaxs va jamiyat. — Sankt-Peterburg, 1996.
7. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. — Toshkent: Fan, 2010.